

SAMPLE CONTENT

CBSE PERFECT PREP

मराठी

**POEMS EXPLAINED
VIA VIDEOS**

भिलार - पुस्तकांचे गाव

CLASS X

- ★ Includes MCQs & variety of questions
- ★ Solved previous years' Board Questions & SQP
- ★ Sample Paper for self assessment
- ★ Visual explanation of Poems via QR code

सावली म्हात्रे
M.A., D.Ed.

Target Publications® Pvt. Ltd.

CBSE PERFECT PREP

मराठी

CLASS X

Salient Features

- Based on the latest paper pattern and Board syllabus
- Contains a variety of question types: Descriptive, Objective, Explanatory and Multiple Choice Questions
- Includes comprehensive coverage of Grammar Topics with easily understandable explanations and extensive exercises
- Includes extensive coverage of Writing Skills Topics with a diverse range of questions
- Includes interesting feature like 'Enrich Your Knowledge'
- Contains challenging grammar questions to facilitate in-depth study
- Covers solved questions from Previous Years' Board Papers and SQP till 2023
- Includes video explanation for poems (accessible via Q.R Code)
- Includes Board Question Paper: February 2024 (Solutions through Q.R.Code)

Scan the given **Q.R. code** in *Quill - The Padhai App* to view the Sample Question Paper along with the Answer Key.

Scan the given **Q.R. code** in *Quill - The Padhai App* to view the Board Curriculum.

Printed at: **Print to Print**, Mumbai

© Target Publications Pvt. Ltd.

No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, C.D. ROM/Audio Video Cassettes or electronic, mechanical including photocopying; recording or by any information storage and retrieval system without permission in writing from the Publisher.

PREFACE

“Learning never exhausts the mind.” - Leonardo da Vinci.

The class X marks a critical phase in a student’s academic journey, and everyone aspires to experience a smooth transition. It can be a challenge for students to comprehend the syllabus in a way that is reasonable and simple. That’s where proper guidance and a need for organised notes comes in.

Target’s ‘CBSE PERFECT PREP Marathi: Class X’ is a meticulously crafted, comprehensive book designed to aid students in their preparation for the CBSE Class X Examination. It goes beyond just being a study resource; it serves as a bridge, connecting students with the curriculum and making it more approachable. This book is not just a study aid; it’s a key that unlocks linguistic abilities, making the language enjoyable for students. It aims to do more than just prepare students for exams; it strives to tap into their logical capabilities and undiscovered talents.

The flow chart on the following page will guide you through the book’s key features and explain how they have been meticulously crafted to enhance student learning.

We are confident that this book will serve as a valuable and enlightening companion for both students and teachers, nurturing a deeper understanding of the subject and facilitating academic success. As John Dewey once said, “Education is not preparation for life; education is life itself.”

The journey to create a complete book is strewn with triumphs, failures and near misses. If you think we’ve nearly missed something or want to applaud us for our triumphs, we’d love to hear from you.

Please write to us at: mail@targetpublications.org

Publisher

Edition: First

Disclaimer

This reference book is transformative work based on ‘मराठी अक्षरभारती’ published by the National Council of Educational Research and Training (NCERT) and NCERT Exemplar: 2018 published by the National Council of Educational Research and Training (NCERT) and the Department of Education in Science & Mathematics (DESM). We the publishers are making this reference book which constitutes as fair use of textual contents which are transformed by adding and elaborating, with a view to simplify the same to enable the students to understand, memorize and reproduce the same in examinations.

This work is purely inspired upon the course work as prescribed by the National Council of Educational Research and Training (NCERT). Every care has been taken in the publication of this reference book by the Authors while creating the contents. The Authors and the Publishers shall not be responsible for any loss or damages caused to any person on account of errors or omissions which might have crept in or disagreement of any third party on the point of view expressed in the reference book.

© reserved with the Publisher for all the contents created by our Authors.

No copyright is claimed in the textual contents which are presented as part of fair dealing with a view to provide best supplementary study material for the benefit of students.

KEY FEATURES

वैविध्यपूर्ण प्रश्न
(Wide Variety
of Questions
And Answers)

Covers a diverse array of questions (including Objective, Explanatory, Descriptive, Multiple Choice Questions etc.) based on the text and poems, along-with their answers

Marathi and English meanings of difficult words and phrases from the chapters

शब्दार्थ आणि
वाक्प्रचार
(Glossary
and Phrases)

टिपा
(Notes)

Clear and straightforward explanation of difficult concepts to enhance students' deeper understanding

Coverage of various multiple choice questions based on prose/poetry

गद्यांशांवर / कवितेवर
आधारित बहुपर्यायी प्रश्न
(Multiple Choice
Questions)

व्याकरण विभाग
(Grammar
Section)

This section covers all the Grammar topics in accordance with the latest syllabus, offering straightforward explanations and abundant practice exercises

Comprehensive coverage of unseen passages and poems for thorough study

अपठित गद्यांश व
पद्यांश (Unseen
Passage & Poem)

Continued...

Challenging Grammar Questions

Challenging grammar questions are provided to elevate students' understanding of grammar topics

This section covers various Writing Skills topics along-with easy explanation and thorough practice

लेखन विभाग (Writing Skills)

Questions from Board paper and SQP

Covers solved questions from Board papers and SQP (Sample Question Paper) till 2023

Additional knowledge regarding a topic to facilitate a more profound understanding of the topic

Enrich your Knowledge

भावार्थ कथन करणारे व्हिडिओ (Narrative Videos)

Explanatory videos for easy understanding of the poems given through Q.R code

To ensure students' complete preparedness for the upcoming board examination, we have meticulously designed a Sample Question Paper that is provided via Q.R. code with the answer keys.

Sample Question Paper

Board Question Paper

Latest Board Question Paper: February 2024 is provided to make students aware about the exact structure of board paper.

अनुक्रमणिका

क्र.	पाठाचे नाव	लेखक / लेखिका / कवी / कवयित्री	पृ. क्र.
1.	तू बुद्धी दे	गुरू ठाकूर	1
2.	संतवाणी - अ. अंकिला मी दास तुझा	संत नामदेव	5
3.	शाल	रा. ग. जाधव	10
4.	उपास	पु. ल. देशपांडे	18
5.	दोन दिवस (कविता)	नारायण सुर्वे	30
6.	चुडीवाला	जयश्री रुईकर	37
7.	फूटप्रिन्ट्स	डॉ. प्रदीप आवटे.	47
8.	ऊर्जाशक्तीचा जागर	डॉ. रघुनाथ माशेलकर	56
9.	औक्षण (कविता)	इंदिरा संत	65
10.	रंग साहित्याचे		71
11.	खरा नागरिक	सुहास बारटक्के	82
12.	स्वप्न करू साकार (कविता)	किशोर पाठक	91
स्थूलवाचन			
1.	मोठे होत असलेल्या मुलांनो....	डॉ. अनिल काकोडकर	97
2.	व्युत्पत्ती कोश		100
व्याकरण विभाग			
1.	शब्दांच्या आठ जाती		102
2.	लिंग (ओळख / बदल)		108
3.	वचन (ओळख / बदल)		112
4.	समानार्थी शब्द		116
5.	विरुद्धार्थी शब्द		120
6.	काळ (ओळख / बदल)		123
7.	वाक्याचे प्रकार – आज्ञार्थी, विधानार्थी, उद्गारवाचक, प्रश्नार्थक (ओळख/बदल)		126
8.	समास		130
•	Challenging Grammar Questions		136
वाचन व आकलन			
1.	अपठित गद्यांश		138
2.	अपठित पद्यांश		
लेखन विभाग			
1.	निबंधलेखन		162
2.	कथालेखन		174
3.	पत्रलेखन		183
Board Question Paper : February 2024 (Solutions through Q.R. code)			202

Boost your score in the Board Examination with our **CBSE Competency Based Questions (Mathematics): Class X**. Scan the adjacent QR code to know more.

Boost your score in the Board Examination with our **“CBSE Competency Based Questions (Science): Class X”**. Scan the adjacent QR code to know more.

Don't lose out on marks in grammar, vocabulary and writing skills. Practice more and score full with Target's **CBSE English Grammar & Writing Skills: Class X**. Scan the adjacent QR Code to know more.

Don't lose out on marks in grammar, vocabulary and writing skills. Practice more and score full with Target's **CBSE हिंदी 'ब' व्याकरण व लेखन: Class X**. Scan the adjacent QR Code to know more.

Sample Content

कवितेचा आशय

‘तू बुद्धी दे’ या प्रस्तुत गुरू ठाकूर लिखित प्रार्थनेत सन्मार्ग, सन्मती व सत्संगतीचे महत्त्व कवीने ठळकपणे मांडले आहे. सत्याची, सुंदरतेची कायम कास धरता यावी, संवेदनशील वृत्ती जपण्यास बळ मिळावे, दुर्बलांचा सोबती होण्याचे सामर्थ्य प्राप्त व्हावे, शाश्वत सौंदर्याचा ध्यास लागावा अशी प्रार्थना कवी परमेश्वराजवळ व्यक्त करत आहे.

शब्दार्थ (Glossary)

आजन्म	जन्मभर (lifelong)
आस	इच्छा (wish)
खल	दुष्ट, वाईट (bad, evil)
झेपावणे	भरारी घेणे (here, flight of a bird)
त्यांचा	त्यांचा (their)
दुर्बल	कमजोर, शक्तिहीन (weak)
धमनी	(artery)
नवचेतना	नवचैतन्य (spirit)
नित्य	नेहमी (always)
नीती	सदाचाराचे नियम (morality)
भ्रष्ट	अप्रामाणिक (corrupt)
रुधिर	रक्त (blood)
रंध्र	छिद्र, रोम (pores)
सत्संगती	चांगल्या सज्जनां माणसांची सोबत (company of virtuous people)
सन्मती	सद्बुद्धी (wisdom)
सन्मार्ग	चांगला मार्ग (right path)
सर्वथा	सदैव, सर्व अर्थानी (always)
सहवास	सोबत, संगत (company)
साधना	मनापासून केलेली प्रार्थना (following something with dedication)
सारथी	येथे मार्ग, रस्ता, दिशा दाखवणारा (guide)

कवितेचा अर्थ (Meaning of Poem)

‘तू बुद्धी ..... ध्यास दे’ हे ईश्वरा, तू आम्हांला बुद्धी, तेज, नवचैतन्य व विश्वास प्रदान कर. या जगात जे जे सत्य, सुंदर व शाश्वत (अनंत काळापर्यंत टिकून राहणारे) आहे अशा सौंदर्याचा जन्मभर ध्यास घेण्याचे बळ आम्हांला दे.

‘हरवले आभाळ ..... तव सहवास दे’ ज्यांच्या डोक्यावरून मायेचे छत्र हरवले आहे, अशा अनाथांचा तू सोबती बन, जे वाट चुकले आहेत, तू त्यांना मार्ग दाखवणारा सारथी बन.

हे परमेश्वरा, जे तुझी सदैव साधना करतात त्यांना तुझा नित्य सहवास घडू दे.

‘जाणावया ..... जगण्यास दे’ या जगातील असमर्थ, दुर्बल, दुःखी असणाऱ्यांची दुःखे व वेदना जाणवण्याकरिता आमच्या शरीरातील रोमारोमांत संवेदना सतत तेवत राहोत. शरीरातील धमन्यांतून वाहणाऱ्या रक्ताला दुष्ट, वाईट प्रवृत्तींचा नाश करण्याची आशा दे. आमच्या शब्दांना बळ प्राप्त होवो आणि आमच्या जगण्याला नवा अर्थ लाभू दे.

‘सन्मार्ग ..... आकाश दे’ आम्हांला सज्जनांची संगती लाभो, सद्बुद्धी लाभो, आयुष्यभर चांगल्या मार्गाने चालण्याची प्रेरणा मिळो. कितीही संकटे कोसळली तरी आमची नीती भ्रष्ट होऊ देऊ नको. आमच्या पंखांना मोकळ्या आकाशात भरारी मारण्यासाठी सामर्थ्य दे आणि जेपावण्याइतके विस्तीर्ण, मोकळे आकाश दे.

व्याकरण (GRAMMAR)

प्र.1. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

- खालीलपैकी समानार्थी शब्दांची योग्य जोडी कोणती ?
[CBSE - SQP 2022 - 23]
A. धेनू - धरती
B. उदक - उदर
C. ऊब - आग
D. प्रण - प्रतिज्ञा
- खालीलपैकी गटात न बसणारा शब्द कोणता ?
[CBSE - SQP 2023 - 24]
A. मुख
B. सोंड
C. वदन
D. तोंड

3. खालील समानार्थी शब्दांची अयोग्य जोडी ओळखा.
A. माती – मृदा	B. राणी – राज्ञी
C. जग – विश्व	D. कान – नासिका

प्र.2. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. खालीलपैकी विरुद्धार्थी शब्दांची योग्य जोडी कोणती ?
A. आदर × अनादर	B. आदर × निरादर
C. पुढारी × माघारी	D. उघड × बंदी
2. 'प्राचीन' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द –
A. नवीन	B. अर्वाचीन
C. नूतन	D. नवे
3. सुशिक्षित (सुयोग्य विरुद्धार्थी शब्द वापरा.)
- [CBSE 2023]
A. अर्धशिक्षित	B. निरक्षर
C. अशिक्षित	D. प्रशिक्षित
4. खालीलपैकी विरुद्धार्थी शब्दांची योग्य जोडी कोणती ?
- [CBSE - SQP 2023 - 24]
A. आशा × निराशा	B. उद्योगी × आळस
C. कठोर × कठीण	D. सोय × गैरसोय

प्र.3. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. भिन्नलिंगी शब्दाचा योग्य पर्याय ओळखा.
A. सांडणी	B. लांडोर
C. कोकीळ	D. सिंहीण
2. लिंग बदला. – गायक [CBSE - SQP 2020 - 21]
A. गौळण	B. गायिका
C. गायकी	
3. 'राजा' या शब्दाचे लिंग बदला.
A. दासी	B. राणी
C. नारी	D. मानी

प्र.4. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. खालीलपैकी एकवचनी शब्द कोणता ?
- [CBSE - SQP 2021 - 22]
A. वाघ	B. चित्ता
C. हत्ती	D. सिंह
2. खालीलपैकी निश्चितपणे अनेकवचनी शब्द कोणता ?
A. दात	B. विद्यार्थी
C. किल्ले	D. नर्तिका

3. 'मुलगी' या शब्दाचा अनेकवचनी शब्द कोणता ?
- [CBSE - SQP 2020 - 21]
A. मुली	B. मुले
C. मुलगे	
4. वचन बदला. शिंपला. [CBSE - SQP 2020 - 21]
A. शिंपली	B. शिंपी
C. शिंपले	

प्र.5. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. अहाहा! किती सुंदर देखावा आहे हा!
- (या वाक्याचे विधानार्थी वाक्य कोणते ?)
- [CBSE - SQP 2020 - 21]
A. हा देखावा फार सुंदर आहे.
B. हा देखावा सुंदर आहे काय ?
C. वा! सुंदर देखावा आहे हा.
2. किती छान आहात तुम्ही सगळे जण!
- (वाक्याचा प्रकार ओळखा.) [CBSE 2023]
A. प्रश्नार्थक	B. उद्गारवाचक
C. आज्ञार्थी	D. विधानार्थी
3. खालील वाक्याचा प्रकार ओळखा.
- नेहमी खरे बोलावे.
A. प्रश्नार्थी	B. विधानार्थी
C. उद्गारार्थी	D. आज्ञार्थी

प्र.6. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. खालीलपैकी कोणते वाक्य वर्तमानकाळातील आहे.
- [CBSE - SQP 2020 - 21]
A. हिरवे डोंगर खूप सुंदर होते.
B. हिरवे डोंगर खूप सुंदर आहेत.
C. हिरवे डोंगर सुंदर असणार.
2. सूर्य पूर्वेस उगवतो. (काळ ओळखा.)
A. भविष्यकाळ	B. भूतकाळ
C. वर्तमानकाळ	
3. राजा हरला. (काळ ओळखा.)
A. वर्तमानकाळ	B. भूतकाळ
C. भविष्यकाळ	
4. गोविंदाने आज सुट्टी घेतली आहे. (काळ ओळखा.)
- [CBSE 2022]
A. वर्तमानकाळ	B. भूतकाळ
C. भविष्यकाळ	D. साधा भविष्यकाळ

प्र.7. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. खालीलपैकी भाववाचक नामाचा योग्य पर्याय कोणता ?
[CBSE - SQP 2023 - 24]
A. विश्वास B. धवल
C. गंगा D. वारा
2. खालीलपैकी योग्य विधाने कोणती ?
[CBSE - SQP 2022 - 23]
(i) शब्दांच्या जातींमध्ये अव्यय प्रकारांना अविकारी म्हणतात.
(ii) कारण या शब्दांच्या जातींमध्ये लिंग, वचन, विभक्ती यांच्यामुळे बदल होत नाही.
A. 'i' बरोबर 'ii' चूक
B. 'i', 'ii' दोन्ही बरोबर
C. 'i', 'ii' दोन्ही चूक
D. 'i' चूक, 'ii' बरोबर
3. खालीलपैकी गटात न बसणारे वाक्य कोणते ?
[CBSE - SQP 2022 - 23]
A. पक्षी झाडावर बसला.
B. दिव्याखाली अंधार झाला.
C. गावाबाहेर जत्रा भरली .
D. तुटलेला पतंग खाली आला.

प्र.8. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. खालीलपैकी समास प्रकारांच्या आधारे गटात न बसणारा शब्द कोणता ?
A. घोरोघरी B. पदोपदी
C. पंचारती D. यथाशक्ती
2. खालील सामासिक शब्दांचा समास ओळखा व उत्तरांसाठी योग्य पर्याय निवडा.
पंचवटी
A. द्विगु समास
B. अव्ययीभाव समास
C. इतरेतर द्वंद्व समास
D. समाहार द्वंद्व समास
3. महाराष्ट्र, दररोज, चंद्रमुखी, यथाशक्ती यांपैकी अव्ययीभाव समासातील शब्द ओळखा.
A. चंद्रमुखी, दररोज
B. दररोज, यथाशक्ती
C. महाराष्ट्र, चंद्रमुखी
D. यथाशक्ती, महाराष्ट्र

4. या समासाचा विग्रह करताना त्यातील पदांच्या अर्थाशिवाय त्याच जातीच्या इतर पदार्थांचा समावेश केलेला असतो; अशा समासाला _____ समास असे म्हणतात. [CBSE - SQP 2023 - 24]
A. समाहार द्वंद्व B. इतरेतर द्वंद्व
C. वैकल्पिक द्वंद्व D. द्विगु

प्र.9. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. खालील वाक्यातील अधोरेखित शब्दांचे लिंग बदलून वाक्य पुन्हा लिहा.
'सर्व लेखक आणि संपादक यांची एकत्र सभा झाली'.
उत्तर: सर्व लेखिका आणि संपादिका यांची एकत्र सभा झाली.
2. वचन बदला. [CBSE 2020]
वही, माशी
उत्तर: वह्या, माशा
3. A. विनय गावी गेला. (भविष्यकाळ करा.) [CBSE 2020]
B. काळ कधी थांबत नाही. (काळ ओळखा.)
C. स्मिता कविता लिहिते.
(वाक्याचा काळ ओळखून या वाक्याचे भूतकाळात रूपांतर करा.) [CBSE 2022]
उत्तर: A. विनय गावी जाईल. B. वर्तमानकाळ
C. वर्तमानकाळ.
स्मिताने कविता लिहिली.
4. खालील सामासिक शब्दांचा योग्य विग्रह करून समास ओळखा. [CBSE 2022]
A. आजन्म B. नवरात्र
C. भाजीपाला
उत्तर: A. जन्मापासून - अव्ययीभाव समास
B. नऊ रात्रींचा समूह - द्विगु समास
C. भाजीपाला वगैरे - समाहार द्वंद्व
5. A. मुलांच्या अभ्यासाची काळजी नको का ?
(विधानार्थी वाक्य बनवा.) [CBSE - SQP 2023 - 24]
B. राघव जबाबदार मुलगा आहे.
(विधानार्थी नकारात्मक वाक्य बनवा.) [CBSE - SQP 2023 - 24]
C. निसर्गाला कुठलाही धर्म नाही.
(प्रश्नार्थक वाक्य बनवा.) [CBSE - SQP 2023 - 24]

- D. देवा, सर्वाना सुखी ठेव!
(वाक्याचा प्रकार ओळखा.)

[CBSE - SQP 2023 - 24]

- उत्तर: A. मुलांच्या अभ्यासाची काळजी हवी.
B. राघव बेजबाबदार मुलगा नाही.
C. निसर्गाला कुठला धर्म आहे का ?
D. आज्ञार्थी वाक्य

6. काका अभिषेकच्या मागे धावत गेले.
(वाक्यातील सामान्य नामाच्या विरुद्धलिंगी शब्दाचा पर्याय वापरून वाक्य पुन्हा लिहा.)

[CBSE - SQP 2021 - 22]

उत्तर: काकी अभिषेकच्या मागे धावत गेली.

7. काल मी मंदिरात गेलो.
(अधोरेखित शब्दाची जात ओळखा.)

[CBSE - SQP 2019 - 20]

उत्तर: क्रियापद

8. राघव दररोज व्यायाम करतो.
(अधोरेखित शब्दाची जात ओळखा.)

[CBSE - SQP 2019 - 20]

उत्तर: क्रियाविशेषण अव्यय

प्र.10. खालील शब्दांचे समानार्थी शब्द लिहा.

1. सोबती	2. वाट	3. नित्य
4. सामर्थ्य	5. संकट	6. रुधिर
7. दासी [CBSE 2020]	8. भूक [CBSE 2020]	
9. माता [CBSE 2020]	10. कान [CBSE 2020]	

- उत्तर: 1. मित्र, सखा, सवंगडी 2. मार्ग, पथ
3. नेहमी 4. बळ, ताकद, शक्ती
5. विपत्ती 6. रक्त
7. सेविका 8. क्षुधा
9. जननी, माय 10. कर्ण

प्र.11. खालील शब्दांचे विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

1. सत्य ×	2. विश्वास ×
3. दुर्बल ×	4. नीती ×

- उत्तर: 1. असत्य 2. अविश्वास
3. सबल 4. अनीती, कुनीती

प्र.12. खालील शब्दांचे लिंग बदला.

1. नाग	2. मांजर
3. चिमणी	4. विद्यार्थी
5. दास	6. सेवक

- उत्तर: 1. नागीण 2. बोका
3. चिमणा 4. विद्यार्थिनी
5. दासी 6. सेविका

अभंगाचा आशय

‘अंकिला मी दास तुझा’ या अभंगात संत नामदेवांनी आई-बाळ, पक्षीण-तिची पिल्ले, गाय-वासरू, हरिणी-तिचे पाडस, चातक-मेघ अशा अनेक दृष्टांतातून परमेश्वर कृपेची याचना केली आहे.

शब्दार्थ (Glossary)

अग्निमाजि	आगीच्या तडाख्यात (in the fire)
अंकिला	अंकित झालेला (controlled by)
कनवाळू	दयाळू (kind)
काज	काम (work)
चिंतीत	काळजी करत (worrying)
दास	सेवक (servant, slave)
धेनू	गाय (cow)
पाडस	हरिणीचे पिल्लू (fawn)
वत्सरावें (वत्सरवें)	वासराच्या आवाजाने (mooing of a calf)
सर्वे	लगेच (immediately)

टिपा (Notes)

चातक	एक काल्पनिक पक्षी, जो वर्षभर पावसाची प्रतीक्षा करतो. तो पावसाच्या पाण्याचे थेंब पिऊन जगतो अशी कविकल्पना आहे.
वणवा	जंगलात लागलेली आग

अभंगाचा अर्थ (Meaning of Abhanga)

संत नामदेव म्हणतात,

‘अग्निमाजि ..... दास तुझा ।’

आगीच्या तडाख्यात सापडलेल्या बाळाला पाहून जशी त्याची दयाळू, प्रेमळ माऊली त्याला वाचवण्यासाठी धाव घेते तसा तू माझ्यासाठी, माझ्या कामामध्ये मदतीसाठी धावून येतोस. मी तुझा अंकित झालेला, तुला शरण आलेला तुझा सेवक आहे.

‘सर्वेच..... धावे ।’

पिल्ले जमिनीवर कोसळताच पक्षीण लगेच तेथे झेप घेते. भुकेल्या वासराच्या आवाजाने गाय लगेच हंबरत त्याच्यापाशी धाव घेते.

‘वणवा लागलासे ..... तैसा ।’

रानात वणवा पेटताच हरिणी आपल्या पाडसाच्या चिंतेने व्याकुळ होते. नामा म्हणतो, ज्याप्रमाणे पावसाची वाट पाहणारा चातक मेघाला पाऊस पाडण्यासाठी विनवणी करतो, त्याचप्रमाणे हे विठ्ठला, माझ्यावर तुझी कृपा बरसावी, म्हणून मी तुझी आळवणी करत आहे.

सरावासाठी प्रश्न (EXERCISE)

प्र.1. खालील प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा.

1. बाळाला वाचवण्यासाठी कोण धावून येते.

उत्तर: बाळाला वाचवण्यासाठी माता धावून येते.

2. परमेश्वराचा दास कोणाला म्हटले आहे?

[CBSE - SQP 2023 - 24]

उत्तर: संत नामदेवांनी स्वतःला परमेश्वराचा दास म्हटले आहे.

3. भुकेल्या वासराला पाहून कोण हंबरत धावून येते?

उत्तर: भुकेल्या वासराला पाहून धेनू हंबरत धावून येते.

4. हरिणी चिंतेत का आहे?

[CBSE - SQP 2022 - 23]

उत्तर: आपले पाडस वणव्यात तर सापडले नाही ना, या विचाराने हरिणी चिंतेत आहे.

5. संत नामदेवांनी मेघाची उपमा कोणाला दिली आहे?

[CBSE - SQP 2023 - 24]

उत्तर: संत नामदेवांनी परमेश्वराला म्हणजेच पांडुरंगाला मेघाची उपमा दिली आहे.

6. संत नामदेवांनी चातक कोणास म्हटले आहे?

[CBSE 2020]

उत्तर: संत नामदेवांनी चातक स्वतःला म्हटले आहे.

7. संत नामदेवांनी देवाशी स्वतःचे कोणते नाते सांगितले आहे? [CBSE 2023]

उत्तर: संत नामदेवांनी देवाशी स्वतःचे आई आणि बाळाचे नाते सांगितले आहे.

8. चातक पक्षी कोणाची विनवणी करतो?

उत्तर: चातक पक्षी मेघाची विनवणी करतो.

प्र.2. खालील वाक्यांतील रिकाम्या जागी योग्य शब्दाचा पर्याय शोधून वाक्य पुन्हा लिहा.

1. _____ पडे बाळू। माता धांवें कनवाळू।। [CBSE 2020]

- A. पाण्यामाजि B. खेळताना
C. अग्निमाजि

2. अग्निमाजि पडे बाळू। माता धांवें _____ ।। [CBSE - SQP 2023 - 24]

- A. दयाळू B. कनवाळू
C. मायाळू D. कृपाळू

3. भुकेलें _____ । धेनु हुंभरत धांवें ।।

- A. वासरू B. वत्सरावें
C. वासरे D. पिल्लू

4. वणवा लागलासे _____ । पाडस चिंतीत हरणी ।। [CBSE - SQP 2021 - 22]

- A. रणी B. वनी
C. मनी D. तनी

5. नामा म्हणे मेघा जैसा । विनवितो _____ तैसा ।। [CBSE - SQP 2021 - 22]

- A. चकोर B. चातक
C. पावशा D. चिमणी

प्र.3. रिकाम्या जागी योग्य शब्द भरा.

1. भुकेलें वत्सरावें । _____ हुंभरत धावें ।। [CBSE - SQP 2022 - 23]

2. वणवा लागलासे वनी । पाडस चिंतीत _____ । [CBSE 2023]

उत्तर: 1. धेनु 2. हरणी

प्र.4. खालील काव्यपंक्तींचे संदर्भासह स्पष्टीकरण करा.

1. तैसा धांवें माझिया काजा ।
अंकिला मी दास तुझा ।।

उत्तर: संदर्भ: 'अंकिला मी दास तुझा' या अभंगात संत नामदेव यांनी विविध उदाहरणे देत ईश्वराचा धावा केला आहे.

स्पष्टीकरण:

संत नामदेव महाराज परमेश्वराला माऊली मानून स्वतःला तिचे बाळ समजतात. जेव्हा चुकून कधीतरी बाळ आगीत पडते तेव्हा आपल्या बाळाला वाचविण्यासाठी आईचा जीव व्याकुळ होतो. कशाचीही पर्वा न करता ती दयाळू, वत्सल माता आगीत धाव घेते आणि बाळाचे प्राण वाचवते. हे उदाहरण देऊन संत नामदेव ईश्वराला विनवतात, की हे ईश्वरा, त्या दयाळू, प्रेमळ मातेप्रमाणे तूही माझ्या कार्यात, माझ्या मदतीसाठी धावून ये आणि माझे रक्षण कर; कारण मी पूर्णपणे तुला शरण आलो आहे.

2. वणवा लागलासे वनी ।

पाडस चिंतीत हरणी ।। [CBSE - SQP 2023 - 24]

उत्तर: संदर्भ: संत नामदेव 'अंकिला मी दास तुझा' या अभंगातून परमेश्वर कृपेची याचना करत आहेत.

स्पष्टीकरण:

संत नामदेव स्वतःला परमेश्वराचा दास म्हणवतात आणि त्याच्या दर्शनाची विनंती करताना विविध उदाहरणांतून परमेश्वराचे व स्वतःचे नाते अधोरेखित करतात. वनात वणवा लागल्यावर जशी एखादी हरणी पाडसाच्या चिंतेत त्याचा सर्वत्र शोध घेत राहते, स्वतःच्या जीवाची पर्वा न करता पाडस सुरक्षित रहावे म्हणून प्रयत्न करते, तसेच संत नामदेव परमेश्वराने भक्ताच्या संकटात कठीण प्रसंगात त्याला वाचवण्यासाठी धाव घ्यावी अशी परमेश्वराकडे विनंती करतात.

परमेश्वराचे आणि भक्ताचे नाते हे आई-मुलासारखेच पवित्र आहे हे दर्शवताना संत नामदेवांनी दृष्टांत अलंकाराचा वापर केला आहे.

3. नामा म्हणे मेघा जैसा ।

विनवितो चातक तैसा । [CBSE - SQP 2022 - 23]

उत्तर: संदर्भ: 'अंकिला मी दास तुझा' या अभंगात संत नामदेव यांनी विविध उदाहरणे देत परमेश्वराकडे त्याच्या कृपेसाठी विनवणी केली आहे.

स्पष्टीकरण:

संत नामदेव म्हणतात, की वर्षभर आतुरतेने पावसाची वाट पाहणारा चातक पक्षी मेघाला (ढगाला) पाऊस पाडण्याची विनंती करतो; कारण पावसाचे पाणी हेच त्याचे जीवन असते. त्याचप्रमाणे मीही आतुरतेने तुझ्या कृपेचा वर्षाव होण्याची वाट पाहत आहे. मी तुझा दास असून पूर्णपणे तुझ्या अंकित आहे, तुझा कृपावर्षाव हेच माझे जीवन आहे.

प्र.5. खालील काव्यपंक्तीचा तुम्हांला समजलेला अर्थ लिहा.

भुकेलें वत्सरावें

धेनु हुंबरत धावें ।।

[CBSE 2020]

उत्तर: भुकेले वासरू जेव्हा ओरडू लागते तेव्हा गायही सर्व सोडून हुंबरत आपल्या पिल्लाकडे धाव घेते. वासराचा आवाज ऐकताच तिचा जीव कासावीस होतो; कारण वासरू दुधासाठी तिच्यावर अवलंबून आहे याची तिला कल्पना आहे.

प्र.6. थोडक्यात उत्तरे द्या.

1. आई, प्राणी, पक्षी यांच्या मातृप्रेमाचे कवितेतून व्यक्त झालेले वर्णन तुमच्या शब्दांत सांगा.

उत्तर: 'अंकिला मी दास तुझा' या अभंगात संत नामदेव यांनी विविध उदाहरणे देऊन मातृप्रेमाचे सुरेख वर्णन केले आहे. आई आणि मूल यांचे नाते जगातील सर्वांत महत्त्वाचे आणि पवित्र असे नाते आहे. आई स्वतःच्या जीवावर खेळूनदेखील आपल्या बाळाला संकटातून बाहेर काढते. प्रस्तुत अभंगात आगीत सापडलेल्या मुलाला वाचवण्यासाठी त्याची माता थेट आगीत धाव घेते. आपले पिल्लू जमिनीवर कोसळलेले आहे हे पाहताच आकाशात मुक्तपणे उडणारी पक्षीण पृथ्वीच्या दिशेने झेप घेते. भुकेलेल्या वासराच्या आवाजाने गायदेखील हुंबरत त्याच्याकडे धाव घेते. हरिणीचे पाडस वणव्यात सापडल्यावर हरिणी व्याकुळ, चिंतीत होते.

अशाप्रकारे संत नामदेवांनी या अभंगातून आई, प्राणी, पक्षी यांच्या मातृप्रेमाचे म्हणजेच वात्सल्याचे वर्णन केले आहे.

2. संत नामदेवांनी परमेश्वराकडे केलेली विनंती सोदाहरण स्पष्ट करा.

उत्तर: प्रस्तुत अभंगामध्ये संत नामदेवांनी विविध उदाहरणांतून परमेश्वराकडे कृपायाचना केली आहे.

आगीत पडलेल्या बाळाला वाचवणारी कनवाळू आई, धरतीवर स्वतःचे पिल्लू पडलेले पाहताच धरतीकडे धाव घेणारी पक्षीण, वासरू भुकेने व्याकुळ झाले आहे म्हणून त्याच्याकडे हुंबरत धाव घेणारी गाय आणि जंगलातील वणव्यात अडकलेल्या बाळासाठी कासावीस झालेली हरिणी इत्यादी उदाहरणांतील मातांप्रमाणे ईश्वराने माझ्यासाठी धावून यावे असे संत नामदेव यांना वाटते. पावसाची वाट पाहणाऱ्या चातकाप्रमाणे त्यांची आतुर अवस्था झाली आहे.

परमेश्वर कृपेचा असीम वर्षाव स्वतःवर व्हावा अशी विनंती ते परमेश्वराला करतात.

कवितेवर आधारित बहुपर्यायी प्रश्न

प्र.1. खालील काव्यपंक्ती वाचून त्यावर आधारित प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

अग्निमाजि पडे बाळू।

माता धावें कनवाळू ।।१ ।।

तैसा धावें माझिया काजा।

अंकिला मी दास तुझा ।।२ ।।

सर्वेचि झेंपावें पक्षिणी।

पिली पडतांचि धरणीं ।।३ ।।

भुकेलें वत्सरावें।

धेनु हुंबरत धावें ।।४ ।।

वणवा लागलासे वनीं।

पाडस चिंतीत हरणी ।।५ ।।

नामा म्हणे मेघा जैसा।

विनवितो चातक तैसा ।।६ ।।

1. कवितेतील प्रेमळ मातेचे वर्णन कसे केले आहे ?

[CBSE - SQP 2020 - 21]

A. कनवाळू

B. दयाळू

C. प्रेमळ

2. बाळ कशात पडले ?

A. अग्नी

B. पाणी

C. धरणी

3. पक्षिणी जमिनीवर का झेप घेते ?

A. पिल्ले घरट्यात नाहीत हे बघून

B. पिल्ले जमिनीवर पडण्यापासून त्यांना वाचवण्यासाठी

C. पिलांवर नजर ठेवण्यासाठी

4. धेनु हुंबरत धावली; कारण _____

A. वासरू वणव्यात सापडले होते.

B. वासरू जंगलात हरवले होते.

C. वासरू भुकेले होते.

5. हरिणी चिंतीत होते; कारण _____

[CBSE - SQP 2020 - 21]

A. पाडस वणव्यात सापडते.

B. पाडस जंगलात हरवते.

C. पाडस खाली पडते.

6. वरील संतवाणीत कोणत्या नातेसंबंधांचा उल्लेख केला आहे? [CBSE - SQP 2020 - 21]
- A. मुलगा - वडील   B. आई - बाळ
C. आजी - नातू
7. मेघाला विनवणी कोण करत आहे? [CBSE - SQP 2020 - 21]
- A. वासरू   B. चातक
C. माता

व्याकरण (GRAMMAR)

प्र.1. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. अयोग्य समानार्थी शब्दांचा पर्याय निवडा.
- A. पवन - वायू   B. नदी - तटाक
C. भाऊ - बंधू   D. सोने - कनक
2. पुढीलपैकी कोणता शब्द 'देव' या शब्दाचा समानार्थी नाही?
- A. परमेश्वर   B. ईश
C. ईश्वर   D. निर्मित
3. खालीलपैकी गटात न बसणारा शब्द ओळखा.
- A. रवी   B. सूर्य
C. शशी   D. भास्कर

प्र.2. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. खालीलपैकी कोणता शब्द 'स्वार्थ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी आहे?
- A. निःस्वार्थ   B. निःस्वार्थी
C. परमार्थ   D. अस्वार्थ
2. खालीलपैकी विरुद्धार्थी शब्दांची एक जोडी चुकीची आहे. ती शोधून लिहा.
- A. ओहोटी × भरती   B. विक्री × खरेदी
C. ज्ञान × अज्ञान   D. अपमान × सन्मान
3. खालीलपैकी कोणता शब्द 'ऐच्छिक' या शब्दाचा विरुद्धार्थी आहे?
- A. आवश्यक   B. अनिवार्य
C. अंतर्गत   D. सर्व पर्याय योग्य

प्र.3. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. 'दास' शब्दाचे लिंग बदला.
- A. दासू   B. दासी
C. दासिका   D. दासकी

2. 'माता' शब्दाचे लिंग बदला.
- A. माती   B. पिता
C. माताजी   D. बाबा
3. 'हरिणी' शब्दाचे लिंग बदला.
- A. हरीण   B. हरिण
C. हरण   D. हरणे

प्र.4. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. 'दास' शब्दाचे वचन बदला.
- A. दास   B. दासी
C. दास्या   D. दासे
2. 'पिल्लू' शब्दाचे अनेकवचन ओळखा.
- A. पिलू   B. पिले
C. पिल्ली   D. पिल्लू
3. 'वणवा' शब्दाचे वचन बदला.
- A. वणवी   B. वणवे
C. वणवा   D. वानवा

प्र.5. दिलेल्या सूचनेप्रमाणे योग्य ते बलद करून उत्तरे लिहा.

1. किती गर्दी होत आहे महानगरांत आजकाल!
(या वाक्याचा प्रकार ओळखा.)

उत्तर: उद्गारार्थी वाक्य

2. यंत्रमानव हा सांगकाम्या नाही.
(योग्य प्रश्नार्थी वाक्य करा.)

उत्तर: यंत्रमानव हा सांगकाम्या आहे का?

3. ते दृश्य खूप भयानक होते.
(योग्य उद्गारार्थी वाक्य करा.)

उत्तर: किती भयानक होते ते दृश्य!

4. अस्वच्छ कपडे कधी घालू नयेत.
(होकारार्थी वाक्य करा.) [CBSE 2020]

उत्तर: नेहमी स्वच्छ कपडे घालावेत.

प्र.6. सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा.

1. सरकार दुष्काळग्रस्त शेतकऱ्यांना मदत करेल.
(वाक्याचा काळ ओळखा.)

उत्तर: भविष्यकाळ

2. आमचे अण्णा जसे बोलतात तसेच वागतात.
(भूतकाळ करा.)

उत्तर: आमचे अण्णा जसे बोलत होते तसेच वागत होते.

AVAILABLE BOOKS FOR CLASS X :

● CBSE PERFECT PREP

- English Language and Literature
- हिंदी 'ब' स्पर्श व संचयन भाग - २
- मराठी
- Social Science
- Science
- Mathematics (Part - I)
- Mathematics (Part - II)

● NCERT TEXTBOOK & EXEMPLAR

- Science
- Mathematics

● ADDITIONAL TITLES

- Competency Based Questions Science
- Competency Based Questions Mathematics
- CBSE English Grammar & Writing Skills
- CBSE हिंदी 'ब' व्याकरण व लेखन

Scan the QR code to buy e-book version of Target's Notes on Quill - The Padhai App

Visit Our Website

Published by:

Target Publications® Pvt. Ltd.
Transforming lives through learning

Explore our range of
STATIONERY

📍 B2, 9th Floor, Ashar, Road No. 16/Z, Wagle Industrial Estate, Thane (W)-400604 | 📞 88799 39712 / 14 | 📞 88799 39713 / 15

🌐 www.targetpublications.org ✉ mail@targetpublications.org